

szükségesek ahhoz, hogy a magyar nyelv oktatásával kapcsolatos módszertani kísérleteket siker koronázza.

Az audio-vizuális módszert a hallgatók nagy tetszéssel fogadták. A nyári egyetemisták általános szokásától eltérően az "audio-viz"-es csoportban gyakorlatilag nem volt hiányzás. Általános vélemény volt, hogy a beszéd-készség érezhetően javult, és a nyelv szerkezetéről kapott kép jó volt. Pontos teszt alkalmazását nem tartottuk célravezetőnek, mert ezt a kísérleti anyagot menet közben az előző órák tapasztalatai alapján, terjedelmében és szerkezetében módosítottuk.

További kísérletek és egy kontroll csoport vizsgálata lenne szükséges ahhoz, hogy kimutassuk az ilyen módszerrel történő oktatás összes előnyét és esetleges hátrányait.

(1970.)

P a u k a Károlyné - S o m o s Béla

A helyes magyar kiejtés oktatásának néhány kérdése

Kommunikációs feladatát a beszéd akkor teljesíti maradéktalanul, ha a hallgatóban a beszélő szándékának megfelelő élmény keltésére képes. Ennek egyik feltétele a jel és a fogalmi, hangulati tartalom közötti zavartalan kapcsolat. A nyelvi jel és a jelentés közötti kapcsolat minősége egy oldalról - akusztikai szempontból - a beszélő kiejtésével jellemezhető.

Mi a kiejtés?

Deme László megfogalmazása szerint: "A kiejtés fogalmába tartozik a nyelv egész akusztikai oldala, tehát hangta-

nán kívül hangsúlyozási és hanglejtési kérdései is."⁽¹⁾
Vagyis a következő problémakomplexumok sorolandók ide:
az egyes beszédhangok fonetikai és fonológiai jellemzői,
az egyes szóelemek jellemzői, a mondatfonetikai eszközök
és felhasználásuk kérdései.

Benkő László a kiejtés kérdéseit két fő csoportba
sorolja: "egyik részük a nyelvi rendszerhez, a másik a
beszélő egyéniségéhez igazodik."⁽²⁾ Lazicius ez utóbbia-
kat hangsúlyozta: "az emberi beszédben előforduló hang-
jelenségek mindig nagymértékben egyéniek és egyszerűek.
Ezeket az egyéni és egyszeri bélyegeket is tekintve el-
mondhatjuk, hogy ahány beszédhang - annyiféle."⁽³⁾ Ezzel
Horváth János is egyetért, "mindamellet - írja - van a sok-
féleségben is valami közös, valami helyesnek, magyarnak
tudott és érzett szabály, az ép magyar hangidom megnyug-
tató valósága. Nehéz volna ezt részleteiben meghatározni,
könnyű azonban felismerni az elkövetett legparányibb vét-
éseket is."⁽⁴⁾

A helyes kiejtésnek a különböző nyelvekre érvényes
meghatározását Gombocz adta. Szerinte "a beszédbeli nyelv-
helyesség nem nyelvtani, hanem nyelvészeti problémá-
ja. Helyes az, ami egy nyelvközösség szokásaival megegye-
zik, helytelen, ami vele ellentétben áll",⁽⁵⁾ ill. töl-
te különbözik. Benkő László összegezése szerint "... a
grammatikai rendszer által felsorakoztatott és együtte-
sen G-vel jelölhető és $G_1, G_2, G_3 \dots G_n$. összetevőkből
álló kiejtési sajátosságok közös és állandó jellegűek ...
A beszélő egyéniségéhez igazodó, tehát szubjektív kiejtési
elemek ($S_1, S_2, S_3 \dots S_n = S$) egyediek és hullám-
zóak."⁽⁶⁾

Ez elvezet a beszédhibák, kiejtési hibák fogalmához.
Abban az esetben ugyanis, ha valamely szubjektív kiejtési
elem a G-vel jelölt kiejtési norma túrési határát át-
lépi, kiejtési hibáról beszélünk. A kiejtési hibákat kü-
lönböző szempontok szerint csoportosítják. Osztályozási
szempont az artikuláció (és a hiba létrejöttének) helye,

a képzési anomália jellege (a hangszínre, az időtartamra vonatkozik-e, az egyes hang, a morféma, a mondat hibája-e), a hiba megjelenésének gyakorisága (szórványos vagy rendszeres), a beszédérthetőségre tett hatása, oka (fiziológiás, pszichés vagy szociológiai), esetleges tendenciája stb.

Sok felmérés, megfigyelés mutatja, hogy köznyelvi kiejtésünk állapota sem megfelelő. S ebben nem csak zárt ü hangunk fokozatos háttérbeszorulása játszik közre, sokkal inkább az a terjedő beszédigénytelenség, amelynek a sok elhadart szöveg, pongyolán képzett hang, idegenszerű hangsúlyozás és szakaszolás, szótagelnyelés, szókihagyás, hangösszerántás, hanghelyettesítés, betűejtés és tényleges beszédhiba a mutatója, amit nap mint nap tapasztalhatunk. Mindez jogossá teszi azt az igényt, hogy a szép beszédre nevelés nagyobb helyet kapjon a pedagógia minden területén.

A mi területünkön így vetődik fel a kérdés: hol a helye a kiejtéstanításnak a nyelvoktatásban? Van-e egyáltalán helye, s ha igen, mekkora?

Az álláspontok különbözőségét hadd világítsuk meg Krammer Jenő szavaival: "... általában, ha angolt tanítunk - írja - a kiejtéssel való sok és gondos törődés magától értetődő, ugyanakkor a német nyelv kiejtésével kapcsolatban nagyon könnyen kijelentik a tanulók, de - előfordul - még a tanárok is, hogy azzal semmi probléma nincsen és különösebb fonetikai gyakorlatok nélkül megtanulhatjuk, illetőleg megtaníthatjuk. Az igazság persze az, hogy a német kiejtés gondozása éppolyan komoly és fontos feladat, mint az angolé." (7) A magyar kiejtés oktatásával kapcsolatban is hallottunk olyan véleményt, hogy a tanítványok kiejtése és beszédértése spontán is javul annyira, hogy a súlyosabb félreértéseket elkerülik. Más vélemény szerint a magyar kiejtés oktatása azért szükségtelen, mert nálunk a betűk mindig azonos hangérték hordozói. De aki

így gondolkozik, elfeledkezik arról, hogy egy idegen nyelv kiejtésének megtanulásában a fő nehézséget nem a betűkép és a hang egyeztetése, hanem a szükséges képzőszervi mozgások megtanulása, automatizálása jelenti. Egy hang, egyetlen hang hibája is kikezdi az artikuláció egészét, s diákjaink esetében nem egy-egy hang hibájáról van szó, hanem egészében más szokásmechanizmusról, egy más artikulációs bázisról. Herman József írja, hogy a francia nyelvben egyetlen hang sincs, mely teljesen azonos volna a vele rokon magyar hanggal" (8), s ez nemcsak a francia és a magyar, hanem más nyelvek viszonylatában is igaz. Anélkül, hogy a kérdés jelentőségét túlozni próbálnánk, mondhatjuk: kevés olyan területe van a nyelvoktatásnak, ahol a tanár személyes jelenlétére akkora szükség lenne, mint amekkora a kiejtéstaniításban van.

A magyar kiejtés ügyének legnagyobb szószólója, Kodály Zoltán írta: "Semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, a bor zamata, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet már messziről, mikor a szót még nem is értjük. Minden nyelvnek megvan a maga mangszíne, tempója, ritmusa, dallama, egyszóval zenéje". Majd így folytatja: "... ha idegen nyelvről van szó, természetesnek vesszük, hogy a foggyatékos kiejtés csak féltudás. Aki magyarul akar beszélni, tanulja meg a kiejtést. Ez csak tiszta sor." S annál inkább, mert "a magyar kiejtést ... tanulni kell, még a született magyarnak is. Ha nem csiszolja, újítja folytonosan, berozsdásodik." (9)

Ha a kiejtés oktatásának szükségességét belátjuk, az optimális szervezeti keretek még kérdésesek, hiszen többféle megoldás lehetséges. A Kievi Előkészítő Fakultáson - értesüléseink szerint - két ember, a nyelvtanár és a fonetikatanár feladata a kiejtés gondozása. A Nemzetközi Előkészítő Intézetben a nyelvtanár, a társalgó tanár és a laboratórium gondja a kiejtés, emellett a legnehezebben boldoguló diákok egyéni fonetikai foglalkozásokon vesznek

részt. A külföldi egyetemeken dolgozó magyar lektorok nem sokat válogathatnak az optimális szervezeti formák közt - magad uram, ha szolgád nincs - egymaguk látják el a nyelvtanítás különböző területein szükséges feladatokat.

Az oktatás hatékonyságának meghatározásában a szervezeti keretek - bár nem mellékesek - másodrendű szerepet játszanak. A lényegét, a kiejtés tanításának tartalmát a nyelvészet (a magyar fonetika), a tanítás folyamatát pedig a pedagógiai törvényszerűségek determinálják, másrészt azok a sajátyszerűségek, amelyek a hallgatók más-más anyanyelvéből, eltérő artikulációbázisából következnek.

* * *

A magyar artikulációbázis lényegét, fő jellemzőit egyrészt önmagából, másrészt a más nyelvekkel való összehasonlítás során mutatkozó különbségekből határozhatjuk meg.

Magánhangzórendszerünket mennyiségileg a rendszertagok nagy száma, minőségileg pedig az jellemzi, hogy hangjainkat minden helyzetben határozottan és világosan képezzük (10).

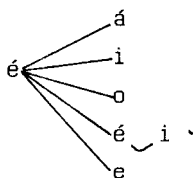
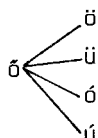
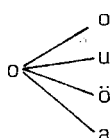
Az egyes hangok korrekt képzésének szabályait leíró hangtanunk tartalmazza. Az, hogy sok hangunknál egy-egy képzési mozzanat megváltozása más hangot eredményez, a kiejtéstanítás munkáját nehezíti; az viszont némileg könnyíti, hogy magánhangzóink hangszíne állandó, s többségük optikailag is jól differenciálható.

Valamennyi hang összes képzési sajátosságainak felsorolására itt se hely, se szükség nincsen. S nem követelhetünk diákjainktól a magyar leíró hangtan minden kérdésére vonatkozó ismereteket. Ez azonban nem ment fel bennünket bizonyos leíró hangtani ismeretek nyújtásától, minthogy a hangtani ismeretekre nemcsak a helyes kiejtés érdekében, hanem a grammatika alapjaiként is szükség van, gondolunk itt a két, illetőleg három alakú toldalékokra. Ez a magyar magánhangzók magas és mély, helyesebben palatális és velá-

ris hangokra való felosztásának megtanítását teszi szükségessé.(...)

Mivel sok más nyelvben az ajakmozgások kisebb szerepet játszanak, mint a magyarban, ezek gyakoroltatása sok gondot kíván, esetleg ún. szájgimnasztikai gyakorlatokat is. Nehéz a nyelv megfelelő helyzetének eltalálása is. Kevés nyelvben van oly sok középső és felső nyelválású fonéma, mint a miénkben. Oktatási szempontból kiváltképpen a középső nyelvallásúak problematikusak, hiszen itt fel is út, le is út, sőt eltérések a nyelv vízszintes helyzete szerint is lehetségesek. Ehhez járul az időtartam különbségeinek ritmikai és fonológiai jelentősége, amit a magyarul tanuló külföldiek igen nehezen tudnak megszokni.

Az eltérések lehetséges fő irányait érdemes három középső nyelvallású hosszú hangunk esetében megnézni:

Azaz:

1. mindhárom hang gyakori hibája, hogy a szükségesnél rövidebben hangoztatják;

2. a szokásosnál zártabb képzés a megfelelő felső nyelvallásúak hangszínéhez való közeledést jelent;

3. a nyelv vízszintes irányú mozgásának helytelensége az $ó \leftrightarrow \delta$. az ajakműködés hibája $ó \leftrightarrow é$ egybemosását eredményezheti;

4. nem ritka - elsősorban az $é$ esetében - adifongizálás;

5. végül a kívántnál alacsonyabb nyelvhelyzet az $ó$ hangszínét az a , az $é$ hangszínét az e hangéhoz közelíti.

(E főbb irányok szerint a fokozatok sokfélesége és keveredése számtalan variációt eredményez.)(...)

Áttérve a mássalhangzókra: a magyar artikulációbázis jellemzője, hogy pontos különbséget tesz a zöngétlen és a zöngés mássalhangzók között. Idegen kiejtésünktől az aspirált képzés; a magánhangzókörnyezet nem idézi elő a mássalhangzók palatizálódását, s a depalatizálást sem. Sajátságja nyelvünknek a gemináció, amennyire természetes számunkra, éppoly idegen nem magyar anyanyelvű diákjaink többsége számára. Ha a hangokat egyenként nézzük, akkor kevés olyat találunk, amelyhez hasonló vagy amelynek nagyjából megfelelő más nyelvekben ne volna; egyik nyelvben egyik hangunkhoz, másik nyelvben másik hangunkhoz közelieliek vannak. (11) (...)

A hangok azonban csak alapelemek, s valamennyi egyes hang pontos képzése sem biztosítja az érthető beszédet. Sőt - olykor, és kissé - éppen ez lesz a beszéd folyamatoságának a gátja. A kiejtéstanítás egy fokán ezért a korábban nyújtott ismereteket bizonyos mértékig és meghatározott esetekben tagadnunk kell, diákjaink hangképzőszerveit a magyar artikulációbázis által meghatározott törvényszerű pontatlanságokra kell szoktatnunk. Itt a hasonlulás, igazodás, összeolvadás, rövidülés, kiesés szabályaira gondolunk. (Némelykor még ezeken a törvényeken túl is eltér az írás és a kiejtés - az egy, a lesz, a kisebb stb. szavakban - ezt diákjainkkal közölnünk kell.)

A nyelvünket tanuló külföldiek nemcsak eltérő hangjaikat, hanem nyelvük hangkapcsolódási törvényszerűségeit is hozzák magukkal artikulációbázisukban. Csak példaként említenénk a lengyelek, mongolok és orosz anyanyelvűek beszédében a több dentális hangra vonatkozó palatalizációt, ami a lengyeleknél *i* előtt, a mongoloknál magas magánhangzók előtt jön létre. Az oroszok beszédében a *d*, *t*, *n* palatalizált ejtése magas és mély magánhangzók előtt egyaránt előfordul. Vietnamiaknak a mással-

hangzókapcsolatok törésmentes megalkotása jelent különös nehézséget. A spanyoloknál többek közt a szóvégi zárhangok erőtlen ejtése, a németeknél a szóvégi zöngés zárhangok zöngétlenülése típusos. Több nyelv beszélnél előfordul a hosszú konzonánsok két hangra: egy zöngés és egy zöngétlen hangra való felbontása. Angolul beszélő afrikaiaknál gyakran megfigyelhető a magánhangzóval kezdődő szavak hehezetes indítása, és több mássalhangzó aspirált ejtése is. A németekre jellemző gyakori hangrés-zár a beszédet szaggatott morzejelekhez hasonlóvá teszi, ami ellentétes a magyar beszéd huzamos, megszakítás nélküli vonalával. Kodály szerint ez a német származásúak magyar beszédén erősen érezhető még a második nemzedékben is. (12)

A hangkapcsolási hibáknál is jobban kikezdik a beszéd érthetőségét a hangsúlyozási hibák. Mint Horváth János megállapítja: - "a hangidom eltorzítására ... a rossz helyen való hangsúlyozás tesz a legtöbbet." (13) Főntebb már volt erről szó. Tegyük hozzá, hogy a hangsúly a magyarban nem elengedhetetlen tartozéka a szónak. Ha valamely szó hangsúlyt kap, azt nem mint szó, hanem mint a mondatnak valamilyen okból kiemelt része kapja. Ilyenkor a hangsúly a szó első szótagján van. A jó hangsúlyozás a beszédet kellően tagolja, szakaszokra bontja. A hangsúlyozás alapegysége tehát nem a szó, hanem a szakasz. A nagyobb erősségű, a többi szakaszhangsúly fölé emelkedő csúcs a mondathangsúly. Ilyen csúcs - miként szakaszhangsúlyos is - bármiféle mondatrészen lehet. A hangsúly szoros kapcsolatban van a szórenddel (ez azonban már nem tartozik témánk körébe). A magyarban a hangsúlyozásnak elsősorban értelmi okai vannak, de belejátszanak bizonyos érzelmi szempontok is. Emellett a hangsúly ritmikai szerepe is nagy, a szép magyar beszédet ugyanis a ritmusosságra való törekvés jellemzi. (14)

Hangsúlyozási hibák:

1. A túlságosan erős és sűrű hangsúlyozás, ami túl rövid szakaszokra bontja és darabossá teszi a beszédet;

2. Ha viszont túl hosszú a szakasz, ennek szintelenség, monotónia, másrészt elfutás, hadarás lehet a következménye;

3. A nem megfelelő helyen való hangsúlyozás a szövegek széttördeléséhez vezet;

4. Hangsúlyozási hiba, ha a hangsúly nyúlást, a hangsúlytalanság rövidülést eredményez;

5. Fontos különbség a magyar és több más nyelv - elsősorban a germán nyelvek - között az, hogy náluk a súlyos és súlytalan szótagok között sokkal nagyobb különbség van, mint nálunk. Ez nemcsak a németek magyar beszédében, hanem a németül tanuló magyarok beszédében is zavaró hatású lehet. (Vö. 15, 16.)

A hangsúlyhoz mint másik mondatfonetikai eszköz csatlakozik a hanglejtés kérdésköre. Azért is, mert "minden hangsúlynál új hanglejtési egység kezdődik, s így a hanglejtési egységek ... a hangsúlyozási szakasszal ... egybeesnek." (17)

Értelmi egységek végén általában a dallam esése következik be, egyrészt a légnyomás csökkenése, másrészt a hangszalagokat feszítő izmok ellazítása következtében. (18) A dallam egybefoglalja a mondandó nagyobb tartalmi egységeit, érzékelteti az egyes elemek összetartozását és a nagyobb tartalmi egységek tagolódását. Ha nincs nyelvi jel, képes pótolni azt, rámutat a mondat tartalmi jellegére.

A magyar beszéd alapvető hanglejtésformája az ereszkedő, pontosabban elől eső hangmenetű. Ilyen dallama van a kijelentő, a kiegészítendő kérdő és a felszólító mondataink többségének. A felkiáltó és az óhajtó mondatokra általában az enyhén ereszkedő hanglejtésforma jellemző. Erősen eltér a többitől az eldöntendő kérdések dallama,

ha nincs benne -e kérdőszócska, mert ilyenkor csak a hanglejtés fejezi ki, hogy a beszélő nem közöl. hanem érdeklődik. A hanglejtés ezekben a kérdésekben emelkedő-eső, pontosabban: a végén eső formájú. Ha a kérdés több szakaszból áll, a sajátos dallam csak az utolsó szakaszban érvényesül: a többi szakasz a hanglejtés alapformáját, az elöl eső menetűt mutatja. Az összetett mondat hanglejtése teljes lezárttságot csak a mondat legvégén mutat, így az előző tagmondatok utolsó szakaszának végén kissé emelkedik.

A beszéddallam e felsorolt alapformáit az érzelmi telítettség megsokszorozhatja. (. . .)

Az intézetben tanuló külföldiek közül kiejtési szempontból a legtöbb problémát a vietnamiak jelentik. Ebben a szavak szótagokra való széttördelése mellett igen erősen közrejátszik az, hogy helytelenül intonálnak. Mondataik gyakran a lezártatlanság hatását keltik, sem beszélőként, sem hallgatóként nem differenciálják a feleletet váró kérdést a feleletet nem váró mondatoktól. Igen sok diák beszédéből hiányzik a folyamatosság s az értelemszerű tagolás.

Természetesen az anyanyelvként monoton nyelvet hozó diákok beszédén is igen sokáig uralkodik anyanyelvi intonációjuk. Az egyes nyelvekre jellemző tipikus hanglejtésformák - s ezek vetületeként a külföldiek magyar beszédében mutatkozó tipikus hanglejtési hibák - összegyűjtését még nem végeztük el. Módszertani követelménynek tekintjük azonban azt, "hogy az intonációt az első órától kezdve a lehető legkövetkezetesebben kell tanítani." (20)

A beszéd nagyobb egységével, tehát az intonációval kapcsolatban kell szót ejteni a folyamatos és érthető beszéd alapfeltételéről, a jó légzés technikáról. Nem éppen örvendetes, ha a nyelvtanárnak ezzel is foglalkoznia kell - hiszen a munkája enélkül is annyira szerteágazó -, de úgy látszik, hogy a levegőgazdálkodás helytelensége idegen nyelven való beszéléskor jobban ki-

ütközik. Másrészt - Nagy Adorján véleménye szerint - "a helyes légzés ... különösen a magyar beszédben bír jelentőséggel, hiszen ... a mi beszédünk szólamokból tevődik össze. Már most, hogy ezeket a szólamokat ne csak érezzük, hanem éreztetni is tudjuk, meg ne törjük: ahhoz elsősorban elégséges levegő szükséges." (21)

Szorosan ide kapcsolódik a szünettartás kérdése. A beszédbeli szünet a kifejező beszéd fontos feltevétele. Beszédtanításunk magasabb szintjére jutásának egyik mutatója, ha "a beszélő nem akkor tart szünetet, amikor belégzés válik szükségessé, - írja Deme László - hanem akkor végzi el a szükséges belégzést, amikor (értelmi okokból) úgyszólván szünetet kell tartania." (22) (...)

Mind a magánhangzók, mint a mássalhangzók automatizálása során fontosnak véljük a minél többféle hangkörnyezetben való gyakorlást. Szükség esetén felhasználhatjuk a fonetikai tükröt, amelynek segítségével a diák saját hangképzőszervi mozgásait szemlélheti, s összehasonlíthatja a példával. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a kiejtés-tanításban az utánzást is fontosnak és nélkülözhetetlennek tartjuk. Hogy melyiknek jut nagyobb szerep - a tudatosításnak vagy az imitációnak - azt csoportja válogatja. (23) Egy leendő magyarszakos hallgatónak teljes áttekintéssel kell rendelkeznie hangrendszerünkre vonatkozóan. Előfordul azonban, hogy némelyik diák hosszadalmas magyarázatokra nem, de egyszerű előmutatásra rögtön rátalál a megfelelő képzési helyre és módra. Az intonáció tanítását szükségessé és lehetővé teszi, hogy már az első leckében mondatokkal dolgozzunk, s igen korán előkerül az eldöntendő kérdés is. A képi és hangszemléltetés után a kívánt hanglejtés automatizálását azonos ritmusú, dallamú, de más-más morfémákból felépített mondatokkal próbáljuk elérni. Ez a kiejtés-tanításnak a nyelvoktatás egészével, másrészt a kiejtéstanítás egyes területeinek egymással való kapcsolatát is biztosítja.

Ha nyelvet tanítunk - beszédet tanítunk. A kiejtés-tanítás jelentősége így az oktatás egész folyamán megmarad, de mint direkt tevékenység az első időszakban kap legnagyobb teret. Folytonosan kell azonban számítani a más automatizáltnak vélt ejtésformák hibáira, bizonyos visszaesésre, főleg új, nehezebb beszéd feladatok végzésekor. Így három mozzanat váltja egymást: a tudatosítás, az automatizálás és a korrekció. Először a tudatosítás, majd a begyakorlás, később a javítás kap nagyobb szerepet. Ez az elkülönülés és váltakozás azonban nem mechanikus, a három mozzanat többször együtt jelentkezik, a korrekció és az automatizálás idején is újabb és újabb tudatosítás szükséges.

A korrekcióra vonatkozóan receptet, részletes útmutatást sehol sem találunk, ilyet nem is remélhetünk. A hangjelenségből azonban következtetni tudunk a hangképzőszervek helyzetére, a hibából a hiba okára. Feladatunk, hogy a hangképzőszerveket olyan helyzetbe hozzuk, ami a kívánt hangjelenséget eredményezi. (...)

Mivel a beszédszervi és a hallási figyelem kifáradása gyors, a kiejtési gyakorlatokat igyekszünk rövidebbre fogni, s inkább többször visszatérünk ugyanarra a problémára. (Ezt egyébként Seeman alapelveként jelöli meg. ⁽²⁶⁾) Hasonló követelmény - s már-már alapelv - az egyre fokozódó egyéniesítés, hiszen az artikulációs problémák először minden hangnál, később anyanyelvek szerint más-más hangoknál, végül - az egyéni artikulációs készségektől függően - egyénenként is különbözően mutatkoznak. Tekintve azonban, hogy általában csoportkeretekben dolgozunk, s a többiek foglalkoztatásáról is gondoskodnunk kell, ezt úgy tesszük, hogy mellékszereplőkként ugyan, de bevonjuk őket a kiejtési gyakorlatokba, olykor a javításhoz az ő segítségüket is igénybe vesszük. (...)

E kis kitérő után a nyelvi-fonetikai hallás fejlesztésének szükségességéről kell még szót ejteni. Mivel a szép magyar beszéd zenei követelményei nagyok, s elsajátításához

jó fül kell, munkánkban fontos helye van a hallásnevelésnek. Általános tapasztalat, hogy az a diák, aki bizonyos hangok között akusztikailag nem tud különbséget tenni, az e hangok ejtésekor sem differenciál. A hangdifferenciálási készség nemcsak a kiejtéssel, hanem az írási, helyesírási készséggel is szoros kapcsolatban van, s bár az íráskép olykor zavarja a kiejtést, mégis igaz: ha az egyes készségek fejlesztése - a hallásfejlesztés, a kiejtés és a helyesírás tanítása - egymással megfelelő kapcsolatokat tart, akkor az egyik készség javulása a másik készség fejlődését is könnyebbé teszi.

Munkánkhoz jó segítséget kapunk a különböző technikai eszközöktől. Ez a szemléltetés témaköréhez szorosan kapcsolódik. Elsődleges vizuális és akusztikai "szemléltető eszköznek" természetesen a kifejező tanári beszédet tartjuk, hiszen a legfőbb nyelvi környezetet a tanár személye biztosítja. A túlzottan óvatos, a szemléletességet eltúlzó tanári beszédet azonban sokakkal - Péterfia Zoltánnal ⁽²⁷⁾, Fésüs Andrással ⁽²⁸⁾ - együtt helytelennek tartjuk, igyekszünk mielőbb a normális beszédtempó közelébe jutni. Hiszen "a helyes ejtés normái csak a helyes tempójú beszédben jelennek meg, csak ezen taníthatók, a túl lassú és a túl gyors beszéd torzít."⁽²⁹⁾ (...)

A kiejtés utánzásán alapuló gyakoroltatásában a technikai eszközök közül elsősorban a magnetofont használjuk, különösen a beszédritmus és az intonáció tanításához. A magnetofonos gyakorlatok veszélyenek tartjuk, hogy könnyen mechanikussá, unalmassá válnak egyrészt hosszúságuk, másrészt a gépi hang s a feladatok hasonlósága következtében. Ezért célszerű a magnetofonos gyakorlatoknak más típusú gyakorlatokkal való változtatása. A magnetofont automatizálásra, beszédminták nyújtására általánosan felhasználják, a hallgatók beszédproduktumainak rögzítésére sokan még sajnálják az időt. Pedig az olva-

sott szöveg visszahallgatása igen sok tanulsággal jár mind a diák, mind a tanár számára. Már csak azért is, mert a tanár füle a többszöri együttlét következtében hozzászokhat a diák ejtési hibáihoz, modorosságaihoz, de a magnetofon élesen megmutatja a helyes és a hibás beszéd különbségeit. (...)

A kiejtés javítható, formálható. Ha épek a beszéd-szervei, a hallása, s igyekezete is megfelelő, külföldi is eljuthat a helyes magyar kiejtés közelébe; talán nem egy, hanem két vagy három év alatt, s biztosan nagyon sok munka, gyakorlás árán. Ez egyben summázata is lehet az elmondottaknak.

A fentiekhez még azt kell hozzáfűzni, hogy a Nemzetközi Előkészítő Intézetben - mint az oktatás más vonatkozásaiban, a kiejtéstanítás terén is - kedvezőbb helyzetben vagyunk a külföldi lektoroknál. Nagyobb óraszámban tanítunk, s munkánkat a nyelvi környezet is támogatja. Az sem mellékes, hogy munkánkat nem magánosan, hanem nagy nevelői közösségben végezzük. Jó lenne azonban, ha köztünk és a külföldön tanító magyar nyelvtanárok között rendszeres kapcsolatok jönnének létre, ha egymás munkájáról, eredményeiről kölcsönösen tájékoztatnánk egymást. A kutatómunka összehangolása révén idővel létrejöhetne egy olyan összeállítás, mely a magyar és sok más nyelv között részletes hangtani és intonációs összehasonlítással szolgál. Ehhez a lépcsőt a magyar hangtannak a különböző nyelveken és nyelvek szemszögéből való tárgyalása jelenthetné. Mint Szoboszlai Miklós 1958-ban írta: "a közeljövőben nálunk is gondolni kell arra, hogy jelenjenek meg egyes nyelvekből olyan fonetikai segédkönyvek, amelyek az idegen nyelv hangrendszerét gyakorlati szempontból, de tudományos megalapozottsággal tárgyalják és tekintettel vannak a magyar hangrendszerrel való összevetés feladatára." (31) Ugyanez -

fordított előjellel - a mi területükön is hasznos lenne. Feltételezzük, hogy a magyar nyelvet idegen nyelvként tanító tanárok közösségének ma már elég tapasztalat áll rendelkezésére ennek a munkának az elvégzéséhez.

(1970.)

J e g y z e t e k :

- (1) Deme László: Kiejtésünk vitatott kérdései
(Helyes kiejtés, szép magyar beszéd - egri kiejtési konferencia anyaga - Bp. 1967. 41. old.
- (2) Benkő László: A kiejtési variánsok kérdéséhez EKKonf. 177. ol.
- (3) Laziczius Gyula: Fonétika Bp. 1944. 3. old.
- (4) Horváth János észrevételei (A jó magyar aktái-ban; Szerk.: Eckhardt Sándor - Bp. 1941.) 48. old.
- (5) Gombocz Zoltán: Nyelvhelyesség és nyelvtudomány MNy. XXVII. 11. ol.
- (6) Benkő László ld. (2) 177. old.
- (7) Krammer Jenő: Az idegen nyelvek tanítása a felnőttek nyelvoktatásának szemszögéből (Az idegen nyelvek tanításának időszerű kérdései - Bp. 1957.) 47. old.
- (8) Herman József: Précis de phonétique française Bp. 1967.
- (9) Kodály Zoltán: Vessünk véget kiejtésünk romlásának (A jó magyar ejtés aktái - ld. /4./)
- (10) Bakos József: A helyes és szép beszéd (Főiskolai évkönyv IV. Eger, 1958.) 181-208. old.
- (11) Bárczi Géza: Anyanyelvünk magyarsága Bp. 1956. 1-3. old.
- (12) Kodály Zoltán: A magyar kiejtés romlásáról vö. (4)
- (13) Horváth János: im. 49. old.
- (14) Deme László: A hangsúly (ld.: A mai magyar nyelv rendszere Bp. 1962. Szerk.: Tompa József (458-470. old.

- (15) Bakos József im. ld. (10)
- (16) Kodály Zoltán im. vö.: (4)
- (18) Deme László vö.: (15) 503. old.
- (18) Fónagy Iván - Magdics Klára: A magyar beszéd dallama
Bp. 1967. 312. old.
- (19) Juhász János: Az intonáció néhány pedagógiai pszichológiai vonatkozása (Magyar Pszichológiai Szemle Klny. 1964/3. 396. old.
- (20) Juhász János im. 401. old.
- (21) Nagy Adorján: vö. (4) 57-60. old.
- (22) Deme László: vö. (14) 518. old.
- (23) Juhász János: Tudatosítás és automatizálás a haladó fokú idegen nyelvi beszéd tanításban ELTE, disszertáció, 1963. 140. old.
- (24) Kanizsai Dezső: Gyakorlati fonetika Bp. 1960. 57-58. old.
- (25) Frint Tibor - Surján László: A hangképzés és zavarai
Beszédzavarok Bp. 1969. 133. old.
- (26) Seeman, M.: Sprachstönungen bei Kindern, Halle, 1959. 123-181. old.
- (27) Péterfia Zoltán: A korszerű nyelvoktatás néhány kérdése
MNYO. 1963. 1. 2. 67-73. old.
- (28) Fésüs András: Az idegennyelv-oktatás új módszerei (A ciklikus nyelvoktatás) Győr, 1969.
- (29) Lado, R. - Fries Ch.: English Pattern Practices (Ann Arbor, 1966)
- (30) Lotz János: Hangos röntgenfilmvetítés a magyar nyelv hangképzéséről (A magyar nyelv története és rendszere; Szerk.: Imre Samu és Szathmári István, Bp. 1967). 255-258. old.
- (31) Szoboszlay Miklós: Megjegyzések egy tanulmánygyűjteményhez INyT 1958. I. évf. 153. old.